

Editorial

Tak už i Slováci odhlasovali. Dopadlo to... jak vlastně? Asi dobře, žádost o vstup podávala vláda zvolená v parlamentních volbách, při troše vůle tedy můžeme říci, že se vůle lidu znovu prosadila. V českých volbách sice přihlášku podávala (koaliční) vláda občanských demokratů, ta je nyní v opozici, smlouvu podepsala (koaliční) vláda sociálních demokratů, tehdy v opozici, vůle lidu se tedy potvrdí referendem. Řekni mi zrcadlo, jak to dopadne.

Zeptala jsem se svého rakouského přítele, jak dopadlo referendum o vstupu do Evropské unie v jejích zemí. Nevím, odtušil, nejspíš se zúčastnilo víc než 50 % voličů a určitě bylo o hodně víc těch, kteří byli pro vstup. - A hlasoval jsi? - Ne, vždyť to bylo jasné.

Hmm..., tak to je mi nějak povědomé. Jenomže tento krátký rozhovor ještě neskončil. - A ty jsi byl pro nebo proti, když už jsi nešel hlasovat? - Pro, ale to jsem ještě nevěděl, co z toho bude. - Jak, co z toho bude?

No a teď se dostávám k tomu, čemu úplně sama nerozumím. Oni totiž zemědělci v Evropské unii, pokud chtějí dostávat ty slavné dotace, musejí dodržovat pravidla. To zní

logicky, vůbec se komisařům nedivím, když jim dávají peníze z rozpočtu, které by mohly být použity na cokoli jiného. Jenomže jednou z podmínek je, že musíte dodržovat kalendář. Je přesně označen týden v roce (na podzim), kdy můžete zorat pole. V Rakousku v té době je však již pole zamrzlé. Takže zemědělci nezorají. A nebo zorají, ale když přijde kontrola, vracejí dotace. O pokutách nemluvě.

Nenamlouvejme si, že máme klima podobnější spíše jižní Evropě, než Dolnímu (severnímu) Rakousku. Pokud se nám na něco podobného podařilo vyjednat přechodné období, nedoufejme, že se za těch pár let u nás klima změní. Nejvíce ze všeho mě ale v tuto chvíli zajímá, co se stane, až se u nás toto „provalí“. Současní opoziční politici to mají jednoduché – konkrétní podobu podmínek vstupu České republiky do Evropské unie přece vyjednala současná vládní koalice. V koalici bude hůř, zodpovědnost má ministr...? Nebo premiér? Jasně je však již nyní jediné, odnesou si to všichni.

Adéla Seidlová

«TEORIE PRO VŠECHNY»

» Když se řekne identita.....regionální identita. (I. část)

Identita (z lat. identicus – totožný, stejný) - obecně jednota vnitřního psychického života a jednání, která bývá též nazývána autentickým bytím.

Identita není většinou z nás neznámým pojmem. Naopak. Často se setkáváme s *identitou* v nejrůznějších souvislostech a významech ve vědeckých publikacích, odborné literatuře, v médiích i při běžném lidské konverzaci. Pokud se ovšem intenzivněji zamyslíme nad významem pojmu *identita* zjistíme, že není zdaleka tak průzračný a samozřejmý. Filozofové bádají nad samotnou podstatou identity, psychologové např. upozorňují na dynamiku identity jedince v socializačním procesu a utváření osobnosti, sociální psychologové varují před ztrátou identity v teorii davu a politologové spekulují v souvislosti s Evropskou unií o *identitě evropanství*. Nemluvě o socioložích, kteří *identitu* rovněž „neušetřili“ její významové pluralitě¹. Pojem *identita*, vzhledem k blížícímu se vstupu České republiky do Evropské unie, „prosakuje“ v poslední době stále častěji i do běžného života občanů a stává se obvyklým tématem různých sociologických průzkumů. Prostřednictvím médií se diskutují možné obavy např. nad ztrátou národní, kulturní či regionální identity obyvatel České republiky. V diskusních televizních pořadech, rozhlasových debatách a novinových komentářích je pojem *identity* veřejnosti předkládán s takovou samozřejmostí, že se stal jakousi „stravou“ všedního dne. Ale jak máme *identitě* rozumět? Co si máme představit např. pod pojmy *regionální* či *národní identita*? Je *identita* přirozeně daná, nebo se získává? Nejsou obavy ze ztráty nad *identitou* pouze strachem z něčeho čemu nerozumíme? Nenaříkáme nad *identitou* zbytečně? Nebo intuitivně cítíme její význam a smysl.

¹ Např. L. Festinger (1954) – pojetí identity je založené na srovnání osobnosti s jinými – tj. teorie procesů sociálního srovnání. E. Goffman (1959) – rozlišuje mezi virtuálním já (self) – je často idealizováno tím, co jedinec předpokládá, že je a co je, a co je dáno jeho přidělenou pozicí – a aktuálním já – co je možno poznat o něm mimo jeho přidělenou pozici. Chování potom vyplývá za vzájemné interakce self a já. Identita tak je snaha jedince dosáhnout vyjádření jedinečnosti v situacích, které významně strukturují jeho osobnost. K. Hauser (1989) – *identita* je subjektivní zpracování biografické kontinuity/diskontinuity.

Pokud nám někdo řekne, že sousedovi na zahrádce rostou růže (a nevím při tom o jaký druh se jedná), snadno si představíme jejich podobu, tvar a při troše fantazie si doplním i možnou barvu. *Když se řekne identita*, tak hledat její charakter (tvar, podobu, velikost, hodnotu apod.) je těžko představitelné a tímto výrokem nesdělíme nic konkrétního, nic srozumitelného. Pokud ovšem informaci o identitě nezapojíme do patřičného vztahu. Uvažovat ve vztazích – relacích je lidskému uvažování nakonec přirozené. Poněkud obecný a abstraktní pojem *identita*, kterému lze rozumět univerzálně jako *totožnost* (identifikaci potom jako procesu *ztotožňování*), tak pomocí zapojení do vztahu (regionální, biografická, kulturní, politická, třídní apod.) specifikujeme a přibližujeme určitému obsahu významů. Filozoficky vzato, člověk myslí ve vztazích, a proto i základní akt myšlení (soud – z lat. *iudicium*, slovní vyjádření vztahu mezi dvěma nebo více pojmy) vyjadřuje vždy nějaký vztah. Vyslovením pojmu *identita*, tak vyjadřujeme vždy nějaký charakter vztaznosti, i když její přívlastek zamlčíme. „*Identitu*“ lze chápat jako aktivní prvek, který logiku významu získává teprve tím, že je uveden do konkrétních vztahů.

Přirozený způsob lidského myšlení zbavuje *identitu*, tak jako ostatní obecné pojmy neurčitosti a přikládá jí aktivní význam teprve v určitých vztazích. Nicméně nadále zůstávají nezodpovězeny základní otázky původu, charakteru či obsahu jednotlivých „*identit*“. Mnohé filozofické a především pak psychologické úvahy často vedou k zamyšlení nad vlastní (osobní, lidskou) *identitou*. Sebepoznání a hledání *vlastní celistvé identity* je obsahem základního socializačního procesu a principem integrity osobnosti. Zajímáme se, zda-li se s *identitou* rodíme, či zda ji získáváme v průběhu života. Mění-li se naše *identita* během života, nebo zůstává-li od narození do smrti stále stejná. Pokud rozumíme *identitě* jako *totožnosti*, tak v tomto případě se jedná o *totožnost* se sebou samým a vědomí sebe sama. Jedná se o vědomou snahu individua (individuum se vyznačuje schopností projevovat duševní život) zachovat vlastní individualitu (individualita – ve smyslu jedinečnosti osobnosti). Snaha neztratit ty vlastnosti, které člověka odlišují od ostatních je pochopitelná, ale co s pocitem, že se naše osobnost v čase mění a vyvíjí? Jsme stále týž? Nejen naše okolí, ale i vlastní rozum nám říká, že jsme jiní než před 30 lety, několika měsíci, týdny či dokonce včera. Proměnou osobnosti v čase, tedy stárnutím, které začíná od prvního dne života se často domníváme, že jsme zkušenější, moudřejší, zodpovědnější, ale i opotřebovanější, pohodlnější a hlavně starší. Jsme prostě jiní, ale jsme to stále *my*.

Košile, kterou často nosíme je rovněž jiná, než jaká byla v době před pěti lety, když jsme ji kupovali. Je opotřebovaná, odřená, možná i záplatovaná a jinak barevná. Její

vlastnosti se změnily, ale jsme si stále jisti, i kdyby zmizela poslední původní niť, že je to přesně ta košile, kterou jsme si před časem koupili. Ovšem pokud bychom ji přešli například na ubrus, *identita* košile by ustala. Vlastnosti věcí i lidí se mění, ale po jistou hranici si vlastní *identitu* zachovávají. U košile nalézáme *identitu* ve vlastnosti „*košile*“, nikoli ve formě, vzhledu, barvě a materiálu. Ani u člověka není forma či chemický materiál podstatnou vlastností – forma dítěte je jiná než forma starce, ale např. i veškeré buňky lidského těla se za život jedince několikrát změní. *Totožnost* objektu se sebou samým je tak do určité míry nezávislá na určitých jejích vlastnostech, resp. není závislá na všech těchto vlastnostech. *Identita*, vztahující se k libovolnému předmětu, je tudíž závislá na určitých podstatných vlastnostech a naopak nezávislá na vlastnostech nahodilých. Co tedy tvoří *identitu*? Jaké jsou podstatné vlastnosti *identity*? Co je podstata *identity*?

Při zkoumání *identity* (sebeidentity) máme přirozenou tendenci hledat vysvětlení v hlubších filozofických úvahách, které končí otázkami existence či neexistence jevů, podstat, relativně stálých kvalit či neměnných substancí. Starověká moudrost řeckého filozofa Herakleita z Efesu praví : „...nevstoupíš dvakrát do téže řeky“. Znamená to tedy, že řeka, v níž jsme se koupali včera je jinou řekou než dnes. Podle Herakleita a dalších podobně smýšlejících myslitelů je vše iluze a klam, pouhé zdání existence věcí a jejich vlastností na tomto světě. Věci jsou považovány za pouhé jevy, které nemají schopnost *identity*, jsou proměnlivé a ve své podstatě neexistují. Kde tedy hledají ostatní myslitelé *identitu*? Např. podle Spinozy je to *substance*, která na rozdíl od pomíjivých jevů doopravdy existuje a přináležejí jí tak *identita* se sebou samou. Substance je něčím co je samo v sobě, je opravdovým *bytím* a může být pochopeno pouze sebou samým – jinak řečeno Bůh. Univerzalistický názor společné substance a společné *identity* celému univerzu, upírající jednotlivým věcem vlastní „*tvář*“ je důvtipný, ale odporuje základní lidské zkušenosti. Víme, že řeka, kde se koupeme dnes je stejnou řekou jako včera. Voda se změnila, ale řeka zůstala stejná. Ponechala si vlastní *identitu* a vlastnosti, které určují její jedinečnost. *Identita* by však ustala v okamžiku, pokud by řeka vyschla, změnila řečiště nebo se slila při povodních. Naše běžná zkušenost registruje neustálou proměnlivost vlastností, ale základ těchto vlastností, jakýsi podklad jedinečnosti věcí i lidské individuality, je neměnný a *identický* se sebou samým. Rozpor mezi názorem

individualistickým a názorem univerzalistickým je problémem metafyzickým a historickým. Diskuze těchto

názorů a výklad souvisejících pojmů je jistě mnohem složitější. Někteří myslitelé dokonce podobný výklad „substancí a identit“ odmítají (Berkley, empiriokriticisté, solipsismus aj.) a označují ho za metafyzickou smyšlenku.

Filozofické cestování identitou je náročné, zajímavé, poučné, ale mnohdy nepochopitelné, málo srozumitelné, zavádějící, zpochybňující základní lidské zkušenosti a zbavující jistotu správnosti racionálního uvažování. Je proto riskantní a současně i nerozumné v podobných „hrátkách“ při hledání odpovědi významu *identity* dále pokračovat. I přesto nám filozofie poskytla užitečné poznatky, inspiraci a poučení k dalším úvahám.

Mgr. Ondřej Roubal

«AKTUALITY»

» **Evropská integrace jako organizační proces. (Pracovní úvaha sociologa) – část 1.**

Tento příspěvek byl prezentován na konferenci Společnosti pro evropský dialog 15.3.2003 a bude vydán ve sborníku z této konference.

Rozšíření Evropské unie patří nesporně mezi nejaktuálnější témata života našich zemí. Stále pokračují diskuse o výhodnosti, či nevýhodnosti vstupu, o tom jaké to bude mít důsledky na jednotlivé oblasti společnosti i na každou rodinu a jednotlivce. Podle posledních výzkumů veřejného mínění v České republice půjde v červnu hlasovat kolem 77 % obyvatel a pro vstup z nich je kolem 60%.² Dalších 20% je nerozhodnutých, proti vstupu je tedy rovněž asi 20% lidí. Tyto údaje sice kolísají jak v čase, tak také v závislosti na agentuře, která výzkum provádí, nicméně můžeme konstatovat, že pro vstup je vždy nadpoloviční část dotázaných a jejich podíl s blížícím se datem referenda stále mírně stoupá.

Dá se tedy říci, že vstup České republiky do rodiny států Evropské proběhne po formální stránce bez problémů. Z praktického a konkrétního hlediska však integrace není tak jednoduchou záležitostí. O tom svědčí již dlouho probíhající vyjednávání i tisíce stránek „přístupových protokolů“ jednotlivých kapitol. Ještě složitější pak jistě bude naplňování jednotlivých kroků, které musíme všichni uskutečnit v příštích letech. Z uvedeného je především zřejmé, že vstup do EU není záležitostí okamžité změny po hlasování, jak se stále ještě řada lidí domnívá. Procesuální charakter integrace je zjevný. Za významné považují konstatování o tom, že integrační proces vlastně začal již mnohem dříve než se o něm začalo mluvit, a že je výsledkem složitých makrospolečenských a celosvětově působících trendů. V další krátké úvaze bych chtěl vyslovit několik spíše hypotetických a poněkud provokativních tezí, které se podle mého soudu

týkají procesů integrace a jsou sociologicky zajímavé.

1. *Do integrace jsme dávno zataženi a dotýká se nás v mnoha oblastech již dnes. Svým způsobem jde o proces kterému se nelze vyhnout.*

Vlastní proces integrace byl fakticky zahájen již před pádem socialistického politického systému. Teorie konvergence své doby nebyly jen ideologickou konstrukcí, ale reflektovaly i některé obecné trendy industriální společnosti. S plnou intenzitou se v našich zemích začaly ovšem projevovat až po roce 1989. Období transformace bylo dynamickým procesem přeměny všech základních státních institucí a právních norem z jejich socialistického obsahu (vedoucí úloha komunistické strany, centrální plánování, kolektivní vlastnictví apod.) na systém pluralitní demokracie a tržní ekonomiky. Přejít na kapitalistický systém ekonomiky znamenal změny i v oblasti etických norem a každodenním chování lidí. Klíčovou záležitostí v těchto prvních krocích bylo vybudovat novou efektivní institucionální a legislativní strukturu, která by umožňovala a podporovala rozvoj trhu a soukromého podnikání. To lze chápat jako vytváření předpokladů pro integraci postsocialistických zemí do Evropské unie. Bylo třeba tedy jistého času, aby proběhly všechny základní změny a vytvořily se alespoň základní komparativní podmínky pro integraci. (Zdá se, že tyto sice radikální nicméně postupně realizované transformační kroky, byly efektivnější, než okamžitá šoková terapie realizovaná transformací bývalé NDR cestou sjednocení Německa.)

Důkazů o kontinuální povaze integračních procesů je celá řada. Například i v dokumentu Rady vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii se v souvislosti s přijetím evropského (komunitárního) práva píše, že změna práva v ČR v okamžiku vstupu nebude zdaleka tak hluboká (nebude to žádný šok) protože rozdíl mezi pravidly EU a našimi není veliký a přizpůsobování normám EU probíhá spojitě, nenápadně, téměř každodenně. V okamžiku vstupu ČR do EU se už nic podstatného nezmění. Pokud by implementace *acqui* do českých norem měla tendenci působit šokově, musela by se tato skutečnost projevit už nyní, neboť valná většina změn byla již provedena. Na výsledcích české ekonomiky se však žádné negativní jevy plynoucí ze změn institucionálního rámce neprojeví.³ V ekonomické oblasti i na úrovni podniků je tento proces složitější, nicméně konstatuje se, že probíhá úspěšněji než se očekávalo. I zde nacházíme důkazy o přizpůsobování a nenápadné integraci.

² Viz internetové výsledky výzkumu Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, duben 2003, <http://www.cvvm.cz>.

³ Sociální a ekonomické souvislosti integrace České republiky do Evropské unie, kolektiv autorů, 2002, str. 49, <http://www.vlada.cz/integrace>.

Kontinuální změny probíhají s různou intenzitou i na úrovni občanského života. Součástí těchto změn je vytváření i jakési nové „společenské smlouvy“. Tím chci připomenout, že politické, ekonomické a právní reformy jsou pro integraci postsocialistických zemí se stylem života v západních zemích velmi důležité, nicméně samy nepostačí. Změny životního stylu nemohou být přikázány z pozice jakékoliv reformní vlády, ale musí mít podporu obyvatel a zde se musí respektovat jistá setrvačnost působení původních hodnot a norem a postupné vytváření pravidel adekvátních pro nové poměry. I v tomto ohledu, přes různé problémy (například nesoulad v důrazu na individuální práva s nedoceňováním povinností) čas již úspěšně „zapracoval“ a byl učiněn již značný pokrok. Zdá se, že je vše připraveno a že proces integrace do EU se vlastně nelze vyhnout, že jde o jakousi „logiku historického vývoje“. Někdy se v této souvislosti mluví o „nevratnosti“ integračního procesu. Takový téměř fatalistický přístup, však není všeobecně přijímán. Poukazuje se na rozdílné postoje, zájmy a úlohu sociálních skupin, včetně ohrožení národních zájmů, státní suverenity a kultury. Pozoruhodně se v tomto ohledu shoduje pravicově a liberálně orientovaná Občanská demokratická strana s radikálně levicovou komunistickou stranou. S jistými, ale ne zásadními rozdíly a intenzitou obě tyto politické strany prohlašují, že chápou význam evropské integrace a její přínos, nicméně současně tvrdí, že republika není pro tuto integraci dostatečně připravena a přijetí evropských norem znevýhodňuje obyvatele ČR, staví je do pozice občanů druhého řádu apod. Zejména krajní levice pak zdůrazňuje rozpornost důsledků integrace a v tom vidí i možnosti tuto „zákonitost“ zvrátit, nebo alespoň pozdržet.

V souvislosti s tvrzením výše uvedené úvodní teze, tedy, že procesy integrace do EU dávno prožíváme a že tyto procesy vlastně probíhají komplexně a téměř nezadržitelně a spontánně, vzniká otázka proč vlastně máme o vstupu do EU hlasovat v celonárodním referendu. Je to podle mého soudu hlavně proto, že referendum potvrzuje legitimitu celého integračního aktu. Důležité je i to, že referendum „zatahuje“ do těchto procesů, nebo alespoň do nezbytnosti vyjádřit se k nim, široké kruhy obyvatelstva. Je skutečností, že nejintenzivněji sbližovací procesy s Evropskou unií probíhají v institucionální oblasti (vláda, ministerstva, vyjednavači) a že mnoho lidí stojí stranou a zatím uskutečněné akty nemají bezprostřední dopad na život většiny lidí. Ačkoliv dopady integrace se dotýkají a budou dotýkat všech obyvatel právě v jejich připravenosti existuje nejvíce problémů. Je to např. malá informovanost, různé více, či méně zdůvodněné obavy, (růst cen, z kupování nemovitostí, ohrožení národní a státní identity apod.) ale i příliš optimistická očekávání (získávání prostředků z fondů EU, snadné získání výhodného zaměstnání, rychlý růst životní úrovně, rovnost apod.) Referendum a jeho příprava je tedy také příležitostí jak prohloubit kvalifikovaný přístup většiny obyvatel k integraci

a jak napomoci, aby myšlení lidí překročilo různé stereotypy a překonalo hranice států.

Prof. Ing. František Zich, DrSc.

» Češi a Slováci po deseti letech

Vztahy s okolními zeměmi jsou výraznou determinantou a zároveň klíčovým ukazatelem stability mezinárodněpolitického ukotvení každého státu. Regionální kooperace proto je – přirozeně na pozadí integračních snah – zcela logicky alfou a omegou zahraniční politiky České republiky, která si vytkla za jeden ze svých prioritních cílů právě prohlubování středoevropské spolupráce.

Jakkoliv mezi Českou republikou a některými zeměmi tohoto dějinami zmítaného prostoru existuje řada dosud ne zcela odstraněných psychologických resentimentů, které v určitých

momentech přerůstají až do zcela aktuálních politických sporů a zatěžují tak vzájemné vztahy nejen na státní, institucionální úrovni, ale i v rovině „občanské“, není sporu o tom, že vzájemný poměr ČR a sousedních zemí je – přinejmenším ve svých základních a oficiálně deklarovaných intencích – prost vážnějších konfliktů.

Výlučné místo mezi ostatními geograficky i kulturně-historicky blízkými státy bezpochyby objektivně zaujímají vztahy se Slovenskem. Obě země pojí sdílený osud v jednom státním svazku, který rozvinul husté předivo kulturních i osobních vazeb a predisponoval to, co bychom mohli nazvat společnou historickou pamětí. Nejen o tom vypovídají i existující postoje české veřejnosti.

Současné bilaterální vztahy obou států jsou hodnoceny veskrze kladně, a to s mimořádně vysokou mírou konsensu (9 z deseti Čechů považuje vztahy ČR a SR za dobré). Vzájemné vztahy nicméně nebyly vždy vnímány tak pozitivně, jako je tomu dnes, lépe řečeno v posledních dvou letech. Řada šetření potvrzuje, že „občanské“ názory poměrně citlivě reagují na proměny klimatu v rámci „vysoké“ politiky. Vztahy obou nástupnických států bývalé federace v minulosti procházely, jak známo, jistými peripetemi, přičemž zejména v éře vlády Vladimíra Mečiara zdaleka nedosahovaly současné jakosti ani hloubky formálních i neformálních vazeb. Svůj odraz tato skutečnost našla i ve faktu, že ještě v r. 1996 považovala vztahy obou zemí za dobré jen přibližně polovina respondentů.

K poměrně zásadnímu obratu došlo až po nástupu široké demokratické koalice v čele s Mikulášem Dzurindou v roce 1998. Dvoustranné vztahy reálně získaly novou kvalitativní úroveň; úzká politická spolupráce na

poli vnějších vztahů, v bezpečnostní i ekonomické oblasti, nezůstala bez odezvy ani v názorech české veřejnosti. Kladné hodnocení vztahů ČR a SR tak během sedmi uplynulých let narostlo o více než 30 procentních bodů až na dnešní úroveň.

Slovensko pro Čechy více než pro kterýkoliv jiný národ nejsou zapomenutým pitoreskním koncem světa v karpatském masívu, tajemnou zemí valašek, šaramantních děvчат a borovičky. Naopak: „Naši Slováci nám rozumějí“ (a my jim, dodejme). O tom svědčí fakt, že více než dvě pětiny Čechů mají na Slovensku kamaráda či známého, čtvrtina vzdáleného příbuzného a desetina dokonce blízkého příbuzného (sourozenec, rodič, dítě). Čtyři pětiny občanů ČR rozumí dobře slovensky, bezmála třetina deklaruje, že umí slovensky mluvit a pětina dokonce čte knihy ve slovenštině. Jinými slovy: k žádné „cizí“ zemi se dnes mimo jakoukoliv pochybnost nemůžeme pochlibit natolik úzkými, v mnoha ohledech přímo intimními vazbami.

Neuralgickým bodem „českého promýšlení“ vztahu ke Slovensku a Slovákům je bezesporu rozpad společného státu, což dokládá skutečnost, jakým způsobem lidé podle svých současných vědomostí hodnotili rozdělení federace před deseti lety, tj. právě v době faktické rozluky. Podle vlastního vyjádření tehdy souhlasila s rozlukou pouze čtvrtina dotázaných, naopak odpůrců rozdělení bylo v daném období bezmála 60 %.

V reflexi rozpadu Československa ovšem došlo v uplynulé dekádě k poměrně zásadním posunům. Více než polovina respondentů totiž dnes hodnotí rozdělení federace jako správný krok, naopak jako nesprávný jej vnímá „pouze“ zhruba třetina dotázaných. V této souvislosti je pozoruhodná především poměrně významná diskrepance mezi podílem těch, kteří podle vlastního sdělení před deseti lety souhlasili s rozdělením (26 %), a podílem respondentů, kteří rozdělení v současné době považují za krok správným směrem (55 %).

Zajímavá zjištění přineslo i hodnocení současných vztahů mezi Čechy a Slováky v porovnání se situací v době před rozdělením, kdy bezmála polovina oslovených považuje kvalitu dnešních vztahů mezi oběma národy za stejnou oproti období před rozpadem společného státu. Zhruba třetina dotázaných je dokonce považuje za lepší, za horší pak jen 17 %. Jakoby zánik Československa v očích české veřejnosti znamenal – navzdory původně převažujícímu nesouhlasu s tímto krokem – jistou očistnou katarzi, která prosvětčila vztahy obou blízkých spopolitostí; blízkých jistě nejen co do úspěchů národních hokejových týmů. Jakoby teprve rozchod umožňoval nastolení skutečně autentických vztahů dvou národů, které si ruku v ruce, v jednom státním svazku a často s vědomím reálných i mytických křivd, proklestily cestu martyriem společných dějin v krvi prosyceném dvacátém století. Cestu, která se prozatím rozdělila ve dvě, ale jejíž směřování je koneckonců „bratrsky“ podobné.

Daniel Kunštát

» Školné

Téma zavedení školného na českých vysokých školách se v posledním desetiletí stává tématem veřejné diskuse v závislosti na aktuálním rozložení politických sil. S relativním oslabením pravé části politického spektra se v posledním období toto téma objevuje spíše sporadicky a diskuse o něm se odehrává v akademičtějším duchu. Dříve nebo později však zřejmě dojde i na politické „lámání chleba“, reforma (nejen) vysokého školství se totiž ukazuje jako nevyhnutelná a je téměř jisté, že slovo *školné* v tomto ohledu zaslechne ještě mnohokrát. I proto jsou zastánci i odpůrci zavedení školného stále ve střehu, připraveni prezentovat své argumenty – mnohdy již značně precizní. Pokusíme se o stručný, ale pokud možno komplexní přehled spektra těchto argumentů. Nemůžeme se přitom však krátce nedotknout i obecnější problematiky úlohy a významu vzdělání v současné společnosti.

Na důvody, jež uvádějí **zastánci zavedení školného** lze pohlížet dvojím způsobem. Za prvé můžeme uplatnit pohled liberálních ekonomů požadující efektivní fungování vzdělávacího systému, které může zajistit pouze tržní prostředí. Do tohoto způsobu uvažování pak nezbytně patří pojetí studenta jakožto zákazníka, kupujícího si vzdělání, doplněné o poukázání na nelogičnost financování individuálně nabytých výhod (vzdělání) z veřejných prostředků. Vzdělání je zde chápáno jako konkurenční výhoda na trhu práce, je tedy nezbytné kompenzovat ji právě zavedením školného jakožto důležitého (nikoli nezbytně jediného) prostředku financování systému terciálního vzdělávání. Toto ekonomicky redukcionistické stanovisko však rozhodně nevyčerpává argumenty zastánců školného.

Hlubší pohled na problematiku vzdělání umožňuje vtáhnout do hry faktory obecného zájmu, a dokonce i ohledy na sociální solidaritu. Úvaha vychází mimo jiné z otázky, zda může škola poskytovat kvalitní vzdělání, pokud je finančně odkázána na (u nás značně skromné) prostředky státního rozpočtu. Kvalita vzdělání je bezesporu obecným zájmem společnosti a faktorem tvorby trvalých hodnot. Nemůžeme si tedy dovolit pouze udržovat při životě rigidní výrobní vysokoškolských diplomů, těchto moderních artefaktů, jejichž stále ještě široce uznávaná posvátnost leckdy ostře kontrastuje s kvalitou vzdělání, jež mají osvědčovat. Je nutná inovace vzdělávacího procesu, která si, zvláště v technologicky náročnějších oborech, žádá nemalé investice, bez finanční spoluúčasti studentů jen těžko realizovatelné. Dále je třeba udržet na akademické půdě dostatečné množství kvalitních odborníků, to znamená odpovídajícím způsobem je finančně ohodnotit, a tím zabránit jejich masovému odlivu do soukromého sektoru nebo na zahraniční univerzity.

Zastánci školného (v rámci veřejné diskuse je zřejmě nejpropracovanější koncepce sociologa Petra Matějů) upozorňují, že stávající systém je značně selektivní, neboť neumožňuje studovat každému, kdo má ke studiu předpoklady. Důvodem je malá kapacita českých vysokých škol. Zavedení školného by umožnilo počet míst zvýšit a zároveň snížit počet tzv. "věčných studentů", kteří tato místa blokují a o vzdělání přitom velký zájem nejeví.

Tento pohled na problematiku nechce zcela odstranit roli státu ve vzdělávacím systému, proto nedefinuje zavedení školného jako tržní ovládnutí školství, ale bere školné pouze jako příspěvek na vzdělání. Stát se své úlohy ve vzdělávacím systému nesmí vzdát, protože by se pak vzdával své jedinečné a podstatné funkce v určování budoucnosti státu prostřednictvím vzdělávání národa.

Koncepce školného jako příspěvku na vzdělání pak s sebou přináší i tolik diskutovanou otázku rovnosti a solidarity se studenty, jejichž sociální situace by neumožňovala platit ani tento příspěvek (zde se naskytá možnost více – jak stipendia, která by se musela radikálně zvýšit proti současnému stavu, tak možnost půjček od státu či od bank na školné, kde by tyto půjčky byly ručeny státem, nebo konečně možnost splácet školné až po skončení studia a to úměrně stávajícímu výdělku).

Požadavek rovnosti a solidarity nás však už zavádí do tábora odpůrců školného (za všechny jmenujme alespoň studentskou organizaci SOS-student). Argumentů **proti školnému** je více. Jedním z nejvíce prosazovaných argumentů je, že by školné prohloubilo sociální diferenciaci studentů, potažmo obyvatelstva jako celku. Protiargumentem může být analýza francouzského sociologa Pierra Bourdieu (viz Teorie jednání – koncepce kulturního a sociálního kapitálu), která říká, že školství už hierarchizované je a stejně tak existuje i diferenciaci mezi studenty. Co tím myslí: mladí lidé, kteří jdou studovat na vysokou školu jsou většinou potomky vysokoškolsky vzdělaných rodičů, jsou si tedy vědomi důležitosti vzdělání pro jejich život, od toho se pak odvíjí jejich motivace. Školné by se tedy nemělo projevit jako faktor diferenciaci, neboť ta již existuje ve strukturách kulturního a sociálního kapitálu (ten se navíc podle Bourdieuho často pojí s kapitálem ekonomickým). Odpůrci školného však proti této teoretické analýze namítají, že tato koncepce vznikla v rámci pohledu na západní společnosti a vyjadřují nesouhlas s její aplikací na současnou českou společnost. Kulturní a sociální kapitál u nás podobnou diferenciační strukturu (alespoň zatím) nevytváří. Navíc automatická transformace kulturního kapitálu v kapitál ekonomický není nikdy zaručena (to může být použito i jako argument proti dodatečnému splácení školného z předpokládaného vyššího platu kvalifikovaných pracovníků). V České republice nicméně (podle některých odborníků - Petr Matějů) existuje nerovnost ve vzdělání podle sociálního původu, a je dokonce vyšší než v některých západních zemích. Tento spor se tedy zdá být řešitelný pouze na základě detailní

a přesvědčivé analýzy současné situace, kterou, jak se zdá, žádná ze stran nedisponuje.

Dalším argumentem odpůrců školného je poukázání na fakt, že studenti dnes sice neplatí přímo školné, přesto však vynakládají nemalé částky spojené se studiem, platí tedy vlastně za studia formou platby za koleje, dopravu, stravu, učebnice atd. Zavedení školného pak povede nejen k dalšímu finančnímu zatížení studentů, ale i k zbytečnému vytváření byrokratických struktur, které by měly výběr školného na starosti. Školné podle jeho současných odpůrců není s to vyřešit katastrofální situaci českého školství. Pokud by se totiž pohybovalo v rozmezí 10 až 20 tisíc, jak zní návrhy pravicových stran, k vyřešení zásadních problémů by zdaleka nestačilo, vyšší školné by pak znamenalo neúměrnou finanční zátěž pro studenty.

Dalším problémem by mohly být důsledky pojetí studenta jakožto klienta či zákazníka. Otázkou je, jestli by za takové situace nehrozilo neadekvátními požadavky studentů. Jistý tlak na kvalitu výuky a pedagogů by jistě měl existovat, ale situace, kdy student-zákazník bude na akademické půdě pánem (neboť její chod platí ze svých peněz), může vést jak k naprosté ztrátě autority pedagogů, tak i k oslabení sociální funkce vzdělání jako předávání společenských hodnot.

Technickou, avšak neméně důležitou, zůstává otázka, *komu* školné platit. Odpůrci, ale i zastánci zavedení školného by se patrně shodli, že platit školné státu v jeho současném stavu, státu prolezlému korupcí, neřešícímu problémy deficitů veřejných financí a nekonceptností politiky nejen v sektoru vzdělání, by bylo vhozením peněz studentů do obrovského stroje, jehož produkt v podobě kvalitnějšího vzdělání by nemusel nikdy spatřit světlo světa. Jednalo by se tak vlastně o masové okrádání studentů.

Situaci našeho vysokého školství je třeba řešit radikální reformou, to je zřejmě jediné, na čem se shodnou jak zastánci, tak odpůrci školného. Kvalita vzdělání a směřování k „vzdělanostní společnosti“ závisí na mnoha faktorech ekonomických i organizačních. Debata o školství by podle našeho názoru určitě neměla zůstat omezena pouze na otázku potenciálního zavedení školného. Určitě by se pak nemělo vážně uvažovat o „komercializaci“ vzdělání, neboť trh nemůže sám uspokojivě vyřešit tak důležitou otázku veřejného zájmu. Spíše než „*debatu o školném*“, která vede k ostrým sporům dvou vyhraněných táborů, bychom se možná mohli zaměřit na „*debatu o vícezdrojovém financování školství*“, která by mohla posloužit jako platforma podrobných konstruktivních návrhů reformy vysokého školství. Stranou by přitom neměla rozhodně zůstat témata jako vyšší odborné školství, bakalářské programy nebo sponzoring ze strany zaměstnavatelů vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců.

Václav Štefek a Ladislav Záruba, studenti sociologie FFUK

» Vládní propagace Evropské unie aneb otázka důvěry ve vztahu občan - stát

Ve dnech 13. a 14. června mohou občané našeho státu ve vůbec prvním celostátním referendu v dějinách České republiky vyjádřit svůj názor, rozhodnout o své/naší budoucnosti: vstoupit či nevstoupit do Evropské unie.

V souvislosti s blížícím se červnovým referendem vláda připravila informační a propagační kampaň, na kterou bylo uvolněno 200 milionů korun. Do této kampaně spadá mj. oficiální server Ministerstva zahraničních věcí, server EUROskop. Jedná se o neziskový projekt, který vznikl díky finanční podpoře programu Phare a v současné době je financován ze státního rozpočtu prostřednictvím Ministerstva zahraničních věcí. Cílem tohoto projektu má být zvyšování obecné informovanosti občanů naší země o EU, evropském integračním procesu a přípravách pro vstup ČR do EU, a to objektivní a vyčerpávající formou.

Také Česká televize, jakožto veřejnoprávní televize České republiky, financována z koncesionářských poplatků obyvatel ČR, nabízí ve svém programu informace o Evropské unii. Pořad *Evropské referendum* se snaží formou krátkých scének vyzvat diváky, aby denně hlasovali (a zároveň tak i soutěžili) a vybírali mezi alternativami ANO či NE Evropské unii.

V redakci publicistiky nedávno vznikl nový pořad *U nás v Evropě*, který má vypovídat o každodenním životě obyvatel EU a o změnách, které by vstup do Unie vnesl do života různých profesních a sociálních skupin v České republice. Pořad uzavírá pětiminutový portrét českého krajana, který se úspěšně usadil v členské zemi Evropské unie.

Euroskop, Česká televize, noviny, časopisy, billboardy, inzerce, krátké textové zprávy, to je probíhající

informační kampaň. Informační kampaň, která prezentuje jediné stanovisko: Evropská unie ano a

ted'. Kampaň odstarovalo Ministerstvo zahraničních věcí 1. května 2003. Rozdělilo ji do tří fází: V první, která je časově ohraničená koncem května, jde o to přesvědčit plochými hesly a slogany co největší počet občanů o

blahodárnosti vstupu do Evropské unie. Druhá fáze, která nás čeká v první polovině června, bude založena na vyzvání co největšího počtu občanů, aby hlasováním vyjádřili svůj názor. Třetí fáze, tzv. děkovaná, přijde po 14. červnu.

Veškeré peníze vyčleněné vládou na „objektivní a vyčerpávající informační kampaň“ jdou na „propagandu“ EU. Vůbec se nedá hovořit o tom, že by vláda podporovala veřejnou diskusi na téma, co nám Evropská unie opravdu přinese a co ne, v čem mohou být, a zajisté jsou, rizika našeho vstupu. Oficiálním informacím chybí konstruktivní kritika.

Na opačném pólu existuje jen nepočtená skupina lidí, tzv. „euroskeptiků“, kteří stojí v opozici proti oficiálním informacím. Oproti serveru Euroskop vytvořili svůj server Euroskeptik. Jejich oponování však pravou kritikou není. Jedná se spíše o programově skeptické a zarytě negativní ohlasy ke všemu, co se v EU děje, či s ní jakýmkoli způsobem souvisí.

Výsledkem informační kampaně je tedy neúplnost informací a stavění občanů České republiky do pozice, že není vyhnutí: Do Evropské unie se musí a rozhodne se o tom v červnu. Neexistuje žádná jiná alternativa. Co se však stane když referendum „nevyjde“? Jaké možnosti pak Česká republika má? Zavrou se jí navěky dveře EU?

Je zřejmé, že Česká republika nemůže zůstat sama jako izolovaný stát uprostřed Evropy. Vstup se opravdu i se všemi svými riziky jeví jako nevyhnutelný. To však ještě neznamená, že by stát musel přistoupit k oné primitivní taktice přesvědčování bez ohledu na reálnou informovanost svých občanů. Sama vláda se tak staví do nevěrohodné nekritické pozice. Referendum znamená odpovědné rozhodnutí občanů. A takovéto rozhodnutí můžeme učinit pouze na základě skutečných informací, ne na základě propagandy.

Sociologické průzkumy ukazují pokles důvěry občanů ve vládu. Není divu; jak může občan věřit vládě, když vláda sama svým občanům důvěru neprojevuje. Ptám se tedy, za co a komu bude vláda ve své třetí fázi kampaně děkovat?

Lenka Hlavicová, studentka sociologie FF UK